

Nummer 3, september 1974 Prijs: f 1,00

Abonnement: f 10,00

Giro: 716080

VASTENMAAND RAMADAN

Ten geleide

In afwijking van de aankondiging in nummer 2 van "begrip" zal dit nummer gewijd zijn aan de Islamitische vastenmaand, de Ramadan die op 17 september zal beginnen.

We hebben gemeend hierover te moeten spreken omdat voor de moslims de Ramadan een heilige maand is, waarin zijn geloofsbeleving een speciaal accent krijgt.

Wij hopen door dit nummer begrip te kweken voor de positieve waarden die men kan vinden in de Islamitische vastenpraktijk en voor de godsdienstige gevoeligheid die in deze maand meer aan de oppervlakte treedt.

Dit nummer werd samengesteld door A. van Leeuwen die als professor verbonden is aan het Instituut voor Arabische Studies te Rome en sinds 1 september half-time is vrijgesteld voor de activiteiten van het bureau "Begrip".

Hij heeft 12 jaar in Tunesië en 8 jaar in Libanon ruime ervaring en kennis opgedaan van de Islam en zij die deze godsdienst belijden.

Met dit nummer begint de jaargang 1974/1975. De twee eerste nummers kunt U beschouwen als introductienummers.

Het volgende nummer zal dan handelen over: Hoe met moslims over God te spreken.

P. Backx

A. van Leeuwen.

De Vasten van de Ramadan.

Op 17 september a.s. beginnende Moslims de maand van "Ramadhân", de vastenmaand. De vastenplicht gedurende deze maan-maand is een van de 5 zuilen van de Islam: de overige zijn de geloofsbelijdenis (shahâda), het rituele gebed (salât) de godsdienstige belasting (zakât) en de pelgrimstocht naar Mekka.

Bij deze gelegenheid is het goed te weten en te begrijpen wat deze vasten voor de Moslims betekent. Deze praktijk kan overigens ook problemen veroorzaken voor Christenen die zich inzetten voor acties met of voor de Moslim in Nederland. In ieder geval een goede kennis van deze kwestie kan zeker een grotere sympathie teweeg brengen tegenover de Moslims, die getrouw deze verplichting vervullen, die onder verschillende opzichten bijna bovenmenselijk kan schijnen, maar die naar Islamitische opvatting toch altijd een verplichting blijft, door God opgelegd. Vele islamitische overleveringen als authentiek erkend verklaren overigens dat de onderhouding van de vasten door God geprefereerd wordt boven alle andere akten van de kultus omdat het een daad is van zuivere onthouding volbracht voor Hem alleen.

Het idee van de vasten als uitboeting der menselijke fouten, en als versterving ligt verankerd in de mens, en vindt men terug in alle grote wereldgodsdiensten. In Arabië stond vasten in verband, zowel met de voorschriften van de wet van Mozes, als met de Christelijke opvattingen.

Maar het lijkt waarschijnlijk dat in de praktische toepassing Mohammed zich het meest heeft geïnspireerd op de vastenpraktijken der Nestoriaanse en Jacobietische monniken. Hij was getuige geweest van de vasten (40 dagen), de vastentijd voor het feest van Maria Ter Hemelopneming (15 dagen), de Advent (24 dagen) zonder te spreken van de vigilies van verschillende heiligenfeesten, en de woensdagen en vrijdagen, die toen dagen van onthouding waren.

Deze praktijken (van vasten en onthouding) waren zo geliefd bij de Christen Arabieren dat zij nog toevoegden aan de duur en de verplichting nog zwaarder maakten. Men kan lezen in de biographie van een Nestoriaanse missionaris Bisschop, dat " De Christen arabieren hielden van het vasten en het ascetische leven, meer dan alle andere christenen, zo zelfs dat zij de Heilige vastentijd voor Pasen, een week voor alle anderen begonnen. Velen onder hen aten zelfs geen brood gedurende deze tijd, niet alleen de mannen, maar ook vele vrouwen."

Nog in onze tijd hebben veel Oosterse Christenen iets bewaard van deze strenge observantie van de vastenwetten.

De islamitische vasten plaatst zich in deze religieuze kontekst waar vasten en ontberingen van allerlei aard in hoge ere stonden.

Hij was geheel in overeenstemming met de lijn van denken en het levenspatroon van het Oosten. Maar wij kunnen zeggen dat, indien in grote lijnen deze overeenstemming bestaat, wij toch een aantal eigen karakteristieken kunnen opmerken.

Aankondiging van de vasten van Ramadhân.

Het is te Medina waar bijna geheel het ritueel van de Islam tot stand gekomen is en het is daar dan ook dat Mohammed de verplichting van het vasten heeft ingesteld.

Na zijn "emigratie" uit Mekka kwam hij in Medina aan op de dag waarop de Joden in gebed en vasten de Yom Kippour, de grote boetedag vierden. Dit feest wordt gevierd de 10e dag van de joodse maand, de zevende maand van het joodse jaar en dit als uitvoering van het voorschrift dat we vinden in Leviticus 16, 29-31. 'Dit zal voor u een altijddurende wet zijn: In de zevende maand, op de tiende dag van deze maand, zult gij vasten, gij zult geen enkel werk verrichten, noch de inwoner noch de vreemdeling die onder U verblijft. Op die dag immers zal de boete-oefening aan u voltrokken worden om u te reinigen. Dat zal voor u een rustdag betekenen en gij zult vasten. Het is een altijddurende wet.'

Mohammed keurde deze vasten goed en raadde zijn gezellen aan dit feest ook te vieren. Dit was de officiële instelling van het vasten van de Ashura. Abdel-Jahl merkt hier op: 'De Moslims op dit punt hebben over het algemeen geen enkele moeilijkheid om deze navolging van de joodse vasten te erkennen. De Profeet kon zich ten volle aansluiten bij de « Schriftuurbezitters » (Joden, Christenen en anderen) op die punten waar geen enkel speciaal voorschrift hem door God was geopenbaard.'

Ook nu nog is dit een principieel van handelen voor alle Moslims.

De wet voorafgaand aan die van de Islam is een islamitische wet zolang hij niet met deze laatste in tegenspraak is.

Vervolgens, maar nog steeds in het begin van zijn prediking in Medina, schreef Mohammed de vasten van de Ramadhan voor. Dit dateert uit het jaar 2 van de Hizra (624.A.D.).

Sommige Moslims zien in het opleggen van de vastenverplichting in het jaar twee van de Hizra een bewijs van "goddelijke pedagogie" in deze zin dat de Arabieren eerst gewend moesten worden aan de onderwerping aan God, want de vasten zou zeer streng zijn.

Deze verplichting tot de vasten van de Ramadhanmaand vinden wij in de Koran sura 2, 183-187.

- 183. O gij die gelooft! Aan u, is voorgeschreven het vasten gelijk het voorgeschreven was aan die vóór u waren. Wellicht zult gij vrezend worden.

- 184. Een geteld aantal dagen. Doch als iemand uwer ziek is of op reis, dan een aantal andere dagen. En voor degenen die er toe bij machte zijn, als zoensspijs, het spijzigen van een behoeftige. En als iemand vrijwillig goeds verricht dan is dat beter voor hem; maar dat gij vast is beter voor u, indien gij lieden het slechts wist.

- 185. De maand Ramadhân, is het waarin de oplezing is nedergezonden tot rechte leiding voor de mensen en als bewijsteken van de rechte leiding en de Onderscheiding.

Wie uwer dan een maand beleeft, laat hem vasten voor de duur daarvan, maar als iemand ziek is of op reis dan een aantal andere dagen.

Allah bedoelt met u het gemakkelijke en niet bedoelt hij met u het moeilijke. En mits dat gij het aantal volledig maakt en Allah's grootheid betuigt wegens de leiding die Hij gegeven heeft. En wellicht zult gij dankbaar worden.

- 187. Geoorloofd is het in de nacht van de vasten het ingaan tot uw vrouwen." (De Koran Nederlandse vertaling, J.H.Kramers)

De Ramadhan is de negende maand van het maanjaar. De naam betekent "branden". Verschillende commentaren van de Koran verklaren dat deze naam te danken is aan de grote hitte, die er heerste op het moment dat deze maand werd uitgekozen. Anderen zien er een meer geestelijke betekenis in van de verbranding der zonden door boete.

Wat er ook van zij, voor de Islam had deze maand een sacraal karakter en men vierde op dat moment de "Nacht der Maat", die "beter is dan 1000 nachten". (Kor. 97.3).

Voor de moslims is deze nacht, van de 26 op 27 Ramadhan, verbonden aan de herdenking van de neerzending van de openbaring (Kor.97, 1-3, 44,3; 2-185). Die openbaring zou dan weer teruggenomen zijn van de profeet en weer aan hen medegedeeld zijn in fragmenten gedurende de volgende jaren.

Wettelijke voorschriften.

De maan-maand van Ramadhân.

Aangezien het maanjaar 11 dagen korter is dan de cyclus der zon verplaatst zich Ramadhân ten opzichte van de jaargetijden van het zonnejaar. De volledige cyclus duurt een goede 30 jaar. Wanneer dit jaar der Ramadhan begint op 17 sept. zal dit weer het ge-

val zijn na ongeveer 33 jaren. De maand kan 29 of 30 dagen duren. Dit kan natuurlijk zekere complicaties en onzekerheden met zich meebrengen wat betreft het begin en het einde van de maand. Deze moeten worden vastgesteld door het zien van de maan. Geen enkele astronomische berekening kan dit vervangen. Het eerste begin van de wanende maan moet gezien zijn door een of twee geloofwaardige getuigen.

Het is dus gewoon dat een nacht der twijfel voorafgaat aan- en volgt op deze maand; vandaar een vasten van 29 of 30 dagen naar gelang de verschijning der wanende maan. Het kan dus gebeuren dat in sommige Moslim landen de Ramadhan niet op dezelfde dag begint of eindigt.

In verband met deze onzekerheden, « de nacht der twijfel » enz. en de moeilijkheden, die dit alles kan veroorzaken op economisch of administratief terrein is het wel interessant op te merken dat een land als Tunesie sinds jaren is afgestapt van het principe van het persoonlijke zien van de maan. In dit land wordt al sinds jaren de kalender van het islamitische jaar vastgesteld volgens astronomische berekeningen zodat alles van te voren is vastgesteld voor het gehele jaar.

Het vasten begint bij de dageraad, wanneer men een witte draad van een zwarte draad kan onderscheiden. Officieel wordt dit begin dikwijls aangekondigd door een kanonschot, het uitsteken van de vlag, het hijsen van een lamp of een roep tot het gebed. Op dezelfde wijze wordt het einde van de vastendag aangekondigd op het moment van zonsondergang. Over het algemeen is men verplicht direct op dit moment iets te eten. De verplichting van het vasten gaat tot dit moment en het is niet goed dit onnodig te verlengen. Het is aanbevolen dan iets lichts te nemen, een of andere vrucht, dadel, sinaasappel, een glas water, een kop koffie of thee. Het eigenlijke avondmaal komt later pas en heeft dikwijls het karakter van een feestmaal. Zelfs de armsten zullen proberen het simpele maal een apart cachet te geven. Er worden speciale snoeperijen, gebak enz. gemaakt voor de nacht. De families bezoeken elkaar, de moskeeën zijn de gehele nacht open. Zij die het kunnen, geven aalmoezen aan de allerarmsten.

Dit alles heeft tot resultaat het speciale karakter van deze maand met zijn dubbele aspect; gestrengheid en vasten overdag, en 's nachts een aspect van feesten en vrolijkheid. Over het algemeen is er dan nog een laatste maaltijd in de vroege morgenuren vlak voor de dageraad.

In de volkswijken zijn er speciale liederen, die met een soort tromgeroffel de mensen wekken op dit moment opdat zij de voorbereidingen kunnen treffen.

Wat valt er onder de verplichting der vastenwet?

Het woord vasten wordt in het arabisch weergegeven door de term « sawm », deze term heeft de betekenis van onthouding, onbeweeglijkheid.

De onthouding heeft allereerst als objekt; de dingen die het vasten breken; Krankzinnigheid, menstruatiebloedingen, vrijwillig opgewekte brakingen, geslachtelijke gemeenschap, pollutie (zaadlozing).

In het algemeen kan men verder de verplichting formuleren als het verbod om wat dan ook in het lichaam te introduceren. Zo is alle spijs en drank verboden.

Met verschillende kleinere varianten die de respectieve juridische scholen volgen, omvat de onthouding (vasten) ook nog:

- het verbod van roken, het gebruik van parfums, het aanbrengen van zuignapjes, het toepassen van injecties. Het is onnodig te zeggen welke moeilijkheden dit soms teweeg brengt in ziekenhuizen, bij dokters etc. bij de toepassing van een aantal geneesmiddelen, injecties, druppels in de ogen enz. Zoals in zulk soort gevallen kan men zich indenken dat op dit terrein de casuïstiek hoogtij heeft gevierd en nog viert. De rechtsgeleerden proberen met de grootst moeilijke precisie te bepalen, wat verboden is, wat toegestaan is, wat nog juist getolereerd kan worden.

Zo is het verwerpelijk een voedsel of drank te proeven en ze dan weer uit te spuwen, kauwgum te gebruiken. Afgekeurd wordt parfum in te snuiven. Men kan daarentegen een bad nemen, zich de mond spoelen. De muftis geven rechtskundige raadgevingen om scrupuleuze mensen, gerust te stellen;

- wanneer iemand per ongeluk een insect doorslikt dat in de mond is binnengedrongen is hij niet gehouden de vastendag te herhalen.

- zo ook wanneer iemand tandbloedingen heeft en het bloed doorslikt

- wanneer daarentegen iemand stukjes vlees of broodkruimels doorslikt die

tussen de tanden zijn blijven zitten, is zijn vasten ongeldig en moet hij die dag later inhalen.

Over het algemeen zal de moslim die praktiseert zich onthouden van alles wat van buitenaf het lichaam binnendringt.

Een ander aspect, interessanter en van meer waarde dan al deze casuïstische haarkloverijen, is de nadruk die gelegd wordt op "het vasten van de tong", zich onthouden dus van alle onwelvoeglijke woorden, van leugens, disputen, kwaadspreken, lasteren enz. enz.

Alles bij elkaar is het dus een periode van grote strengheid, moeilijk te onderhouden vooral

als de Ramadhân in de volle zomer valt, en voor diegenen die hun werkrythme niet kunnen veranderen.

Wie is gebonden aan het vasten.

Iedere moslim zowel man als vrouw is aan het vasten gebonden, hij moet daarvoor de puberteit bereikt hebben en in het volle bezit van zijn vermogen zijn, gezond van geest en lichaam. Soms komt men jongere kinderen tegen die zichzelf verplichten tot vasten, of die door de ouders verplicht worden van tijd tot tijd een beetje te vasten om ze aldus voor te bereiden.

Wil de vasten geldig zijn dan moet men zijn intentie formuleren om zich aan deze verplichting te onderwerpen. Deze intentie kan zonder speciale formule gevormd worden, ofwel eenmalig aan het begin van de maand of aan het begin van iedere nieuwe vastendag volgens de verschillende juridische scholen. Wetens en willens de vasten breken is een zeer ernstige aangelegenheid, men plaatst zich als het ware buiten de islamitische gemeenschap en gedraagt zich als een ongelovige.

Wat betreft de ontheffing van de vasten vinden we er twee met name genoemd in de Koran: reizigers en zieken, maar degenen die van deze ontheffing gebruik hebben gemaakt, moeten de dagen die ze niet gevast hebben inhalen voor het begin van de volgende Ramadhân. Andere gevallen die dikwijls beschouwd worden om in aanmerking te komen voor ontheffing zijn: zwangere vrouwen of zij die hun kind voeden, als het vasten het leven van de moeder of het kind in gevaar zou brengen; bejaarden die niet meer in staat zijn te vasten (de leeftijd varieert volgens de verschillende scholen).

In theorie kunnen zij die van de vasten ontheven zijn, in plaats van de vastendagen inhalen, hun vasten compenseren voor iedere dag die zij niet gevast hebben, door het levensonderhoud van een arme betalen.

Zij die wetens en willens de vasten gebroken hebben moeten naderhand twee maanden achter elkaar vasten of de armen voeden. Maar in de praktijk komt van deze compensatie weinig terecht.

Religieuze waarden van het vasten der Ramadhân.

Een Egyptenaar schreef in het Informatie bulletin van de UNESCO in 1964 "De Ramadhân is een maand van onthouding, ingetogenheid, meditatie en gebed...Hij vormt een oefening tot wilskracht, tot edelmoedigheid, een gelegenheid tot hernieuwing van de geestelijke waarde door middel van het omdraaien van het rythme en de gewone ordening van het be-

staan". Het is hier niet de plaats te herinneren aan de motiveringen en de weldaden die er uit kunnen voortvloeien, zij zijn overbekend.

"Door het lichaam te verzwakken", zegt prof. Hamidullah, "versterkt men de ziel, wanneer men vast, wordt het geweten wakker geschud in de aanwezigheid van het kwade en men weerstaat gemakkelijker aan de bekoringen."

Men is het unaniem eens om als diepste motieven voor het vasten van Ramadhân de volgende aan te geven:

- het soevereine gebed van God waaraan een echte gelovige zich niet kan onttrekken. De Ramadhân is de maand van gehoorzaamheid aan Gods geboden.
- zuivering van de ziel: waardoor men zich vrijmaakt van de begeerlijkheden van het lichaam en onze neigingen naar afkeurenswaardige daden.
- in de praktijk brengen van de gelijkheid tussen armen en rijken omdat de Ramadhân de maand is van onderlinge hulp tussen de gelovigen, waarin zich op concrete wijze de solidariteit toont, die hen met elkaar verenigt; nemen we alleen maar dat de onthouding voor allen in gelijke mate geldt.

Het blijft toch altijd waar, en dat is de fundamentele idee, dat de authentieke moslim aangespoord wordt te vasten, uitsluitend en alleen om aan God te behagen en zijn geboden te onderhouden. (Hamidullah). Aldus komt hij nader tot God en verinnerlijkt zijn geloof in voldoende mate, wat hem in staat stelt zijn « vreze Gods » en nog meer zijn geduld, gelatenheid tegenover de moeilijkheden van het leven te ontwikkelen.

Een geheel van deugdencomplex wordt inderdaad tot ontwikkeling gebracht en verheven door de vrome praktijk van het vasten der Ramadhân en de verrijking van het persoonlijke leven, daaraan toegevoegd de overdenking der Koranteksten of de overleveringen van de Profeet.

Is het inderdaad niet vooral gedurende de Ramadan dat de Moslims leren in praktijk te brengen of de praktijk te doen herleven van dat geheel van 'goede manieren' die het teken zijn van de ware moslim? Deugden van oprechtheid, eerbaarheid, waarheidslievendheid, vrees van God zonder te spreken over de meer menselijke deugden maar die echter even zo goed op de Koran terug te voeren zijn: edelmoedigheid, vergevingsgezindheid, en broederlijkheid. Het kleine feest op het einde der Ramadan is het feest van de grote verzoening tussen de gelovigen: men vergeeft elkander, men vergeet en men omarmt elkaar.

Vasten en moderne tijd.

Het is niet meer dan natuurlijk dat de ontwikkelingen in onze moderne tijd, die hun invloed laten gelden op alle godsdiensten, ook hun weerslag hebben op de Islam, en zijn voornaamste rituelen/ praktijken en daaronder op de eerste plaats de vastenpraktijk.

Voor veel Moslims is de Ramadhân het middel bij uitstek hun geloof weer te verlevendigen en te verdiepen, zij worden zich bewust van het gemeenschapskarakter van de religieuze praktijken door het luisteren naar Koranlezing en de preken in de moskeeën. De Ramadhan in één woord is de tijd waar in het gemeenschapsgevoel en het gemeenschapsideaal van de Islam het sterkst tot uitdrukking komen en ook het sterkst worden gevoeld. Maar het is niet minder waar dat voor velen, vooral onder de jongeren, de vastenpraktijken veel meer het resultaat zijn van een zeker burgerlijk conformisme, voor velen speelt de sociale controle een veel grotere rol dan het bewust zijn van mede te werken aan Gods verheerlijking. Voor velen ook is het feest-aspect van de Ramadannachten veel aantrekkelijker dan het ascetisch aspect van de vastendagen.

Als men hier dan nog bijvoegt de gewijzigde sociale en economische condities, de moderne arbeidsvoorwaarden enz, enz. dan kan men niet verwonderd zijn, dat men in de Moslimlanden zelf en misschien nog meer, bij de Moslim in de West Europese landen een steeds grotere critiek aantreft tegen de verschillende wijzen waarop de Ramadan verwezenlijkt wordt.

In de loop van de laatste decennia zijn er al verschillende pogingen ondernomen om een uitweg uit deze moeilijkheden te vinden.

Het meest bekend zijn de pogingen van Habib Bourguiba, president van Tunesië, toen hij in 1960 in naam van de economische ontwikkeling van het land een veel vrijere interpretatie voorstelde van de islamitische vastenwet.

Deze stappen van Bourguiba deden eigenlijk niets anders dan opnieuw te onderstrepen wat een professor van de grote moskee « al-Akbar » Sheikh Bahhit al schreef in 1955.

God ontheft van de vastenwet al diegenen aan wie de onderhouding van deze wet, schade, hoe licht dan ook, kan toebrengen.

De wet van de Islam legt het vasten op alleen aan hen, die het werkelijk uit liefde doen en die in staat zijn het te volbrengen. Wat hen betreft die zouden kunnen vasten maar het slechts met veel moeite zouden kunnen doen, kan het gebeuren, dat het vasten hen verhindert hun plichten te vervullen die ze hebben tegenover zichzelf, hun familie, hun land of

de mensheid in het algemeen. Deze mensen is het geoorloofd niet te vasten. Dit mag geen reden tot aanstoot zijn voor hen die wel vasten.

In al deze kwesties aangaande de vasten, en de ontheffing daarvan die gerechtvaardigd wordt door de economische omstandigheden van onze moderne wereld of de persoonlijke omstandigheden, (gezondheid enz.) van het individu, komt steeds weer dezelfde geesteshouding naar voren, zij het in de toespraken van Bourguiba, zij het in de artikelen van Cheikh Bahhit, zij het in welke andere vorm ook.

Allen komen overeen, onder verschillende woorden, naar aanleiding van verschillende problematiek een letterlijke toepassing van de vastenwet af te wijzen. Het verschil komt hieruit dat voor de enen de geest van het vasten verwezenlijkt moeten worden door de letter, terwijl voor de anderen de geest alleen voldoende is, vooral wanneer men de authentieke deugden ervan weert.

Eeuwig dilemma waarmee vroeg of laat ieder godsdienstig bewust mens geconfronteerd wordt wanneer hij zijn houding moet bepalen tegenover de verplichtingen hem door God voorgehouden en die in zich nooit voldoende kunnen zijn.

Het kleine feest

De liturgische cyclus van het islamitische jaar kent hoogtepunten, feesten die overlopen van godsdienstige tradities, die tegelijkertijd van grote sociale betekenis zijn, verweven met allerlei folklore.

Meestal zijn er vier feesten waarop niet gewerkt wordt.

- de Achûra in het begin van het jaar.
- de Mouloud , de verjaardag van Mohammed,
- de Aid al-Kabir, ook wel « Het grote feest » genoemd of "Offerfeest" dat plaats heeft gedurende de bedevaart naar Mekka,
- en tenslotte "Het kleine feest", Aid es-Sghir, het sluitstuk van de Ramadan;

Dit feest verbreekt als het ware de vasten en wordt daarom ook wel eens het feest van het verbreken genoemd (aid el fitr) maar deze naam wordt meestal niet gebruikt door de Muzelmanse overlevering.

Dit feest valt dus de eerste dag van hun maand Shawwâl, de tiende maand van hun jaar, dikwijls duurt dit feest twee dagen, en werkt men ook die tweede dag niet. Dit feest is dus uit godsdienstig oogpunt de hervatting van het normale leven wat eten en drinken betreft,

en het gaat gepaard met een speciaal gebed, een gebed dat door allen samen wordt gebeden, en een aalmoes, die de aalmoes van het verbreken genoemd wordt.

Dit speciale gebed van het verbreken lijkt veel op dat van het « grote feest »

(Aïd el Kebir), daarom wordt het ook wel het gebed van de twee feesten genoemd. Het is een traditioneel gebed en het heeft, meer nog dan het gebed dat iedere dag vijf keer wordt gebeden, sommige van de alleroudste vormen die de Moslims kennen. Daarin lijkt het ook op het gebed om regen. Het bestaat slechts uit twee stel bewegingen en woorden die samen een eenheid vormen, maar ook bevat het natuurlijk het herhalen van de woorden « God is groot! », en deze worden in dit gebed vaker herhaald dan in de gewone gebeden. Na dit gebed is er gewoonlijk een toespraak. Als onmiddellijke voorbereiding kent dit gebed niet de eerste en laatste oproep, die de gewone dagelijkse gebeden wel hebben.

In de grote steden van sommige landen houdt men zich nog aan de gewoonte door Mohammed zelf ingevoerd, namelijk om dit gebed op een groot plein te doen "buiten de muren". Het enige bouwwerk is dan een eenvoudige witgekalkte muur met een nis in het midden die de richting van Mekka aangeeft.

Het gebed moet plaats hebben na de opkomst van de zon en voordat de zon haar hoogste punt heeft bereikt. In de bijvoeging zullen we de klassieke tekst zien, van Ibn Abî Zaïd Al-Qayrawânî, die betrekking heeft op de rubrieken en koranteksten die het best gebruikt kunnen worden.

De **'aalmoes van het verbreken'** bestaat in het ronddelen van voedsel aan het einde van de Ramadan, zoals het door Mohammed zelf is voorgeschreven. Het is een verplichting voor de meeste Moslims, hoewel één richting het slechts als een traditie beschouwt. Iedere vrije Moslim draagt verantwoordelijkheid voor het geven van die aalmoes. Hij is verantwoordelijk voor zich zelf, eventueel voor zijn gezin en voor hen die wettelijk bij hem horen. Alleen degenen die niet het nodige hebben voor hun eigen onderhoud, voor het onderhoud van hun familie en slaven, zijn er niet aan gebonden. De hoeveelheid is vastgesteld volgens een maat van de tijd: vier maten van wat nodig is voor het gewone onderhoud van ieder lid van de familie. Iedereen laat de armen en behoeftigen van deze aalmoes profiteren. Sommigen geven de aalmoes aan hen die de Koran aanwijst als iemand die er recht op heeft. "De aalmoezen zijn alleen voor de armen en behoeftigen, voor hen die voor deze mensen zorgen, voor de slaven, voor het verbreiden van de godsdienst en voor de reizigers en vreemdelingen." Deze twee verplichtingen (gebed en aalmoes) brengen de moslimgemeenschap van een bepaalde plaats samen in gebed en onderlinge hulp; dit alles onder

streept de solidariteit en broederschap, wat aan het feest een sterk gevoelsmatig karakter geeft; iedereen is in het nieuw gestoken, bezoekt familie en vrienden, groet iedereen die hij tegenkomt.

Terecht kan men van dit feest zeggen dat het een feest is van sociale verzoening. Daarom kunnen we begrijpen dat zowel in liturgie als in het familieleven en in het sociale leven dit feest veel voornamer is dan ieder ander feest. Is ieder feest voor de moslim een reden om thuis te zijn, ook al woont hij ver weg, dan gaat deze reden zeker op voor het "kleine feest". Psychologisch en sociologisch is het zeker voornamer dan het "Grote feest". Het is goed dat te weten hoewel het feest niet de godsdienstige betekenis heeft van het "Grote feest". Het is de voornaamste tijd van sociale samenkomsten. De Libanon zegt er dan ook het volgende van: "De nachtelijke samenkomsten gedurende de Ramadan hebben een sociale betekenis, maar het « Kleine feest » is een uitzonderlijke gelegenheid om samen te komen. Regeringsfunktionarissen sturen veel uitnodigingen rond. Zelfs de president van Libanon, die christen is, voelt dit feest aan als iets nationaals en nodigt de voornamste moslims uit. Het is ook de tijd voor allerlei soorten samenkomsten, alle mogelijke verzoeningen; het politieke leven kan een nieuwe start nemen."

Omdat het feest na de vasten komt lijkt het een beetje op het christelijke Pasen. In landen met een gemengde samenleving van Moslims en Christenen zoals de Libanon, wordt veel aandacht besteed aan het vieren van de feestdagen van de andere godsdienstige groep.

Het zou goed zijn eens te letten op de diepe religieuze zin welke naar voren gebracht wordt in de toespraken bij gelegenheid van dit feest. We voegen hierbij enkele teksten om het voorgaande te illustreren:

AANVULLING: Uittreksels uit de brief over de elementen van Dogma en wet volgens de Malekitische ritus. (door Ibn Zayd al-Qayrawânî).

- Het gebed van de twee feesten is verplicht volgens de traditie. De Imam en zijn volgelingen gaan op weg om op de plaats van gebed aan te komen na zonsopgang op de tijd dat het gebed moet beginnen. Het gebed heeft geen oproepingen. De imam bidt met de gelovigen twee raka'a-s (gebedsritueel), waarin hij op luide toon het eerste hoofdstuk van de Koran voorleest, of hoofdstuk 87,91 of een ander hoofdstuk met gelijke inhoud. Bij het eerste herhaalt hij zeven maal « God is groot » vóór hij begint met de lezing van de Koran. In het

tweede herhaalt hij het vijf maal en nog een keer wanneer hij opstaat. In ieder gedeelte moet men twee keer diep buigen. Op het einde zegt hij het *tashahhud* en de laatste groet; dan houdt hij een toespraak; in het begin ervan zit hij, pas tegen het einde staat hij op. Na de preek gaat hij naar huis, liefst langs een andere weg als waarlangs hij gekomen is. Dit wordt ook aangeraden aan de gelovigen.

De aalmoes is een verplichte traditie die is ingesteld door de gezondene van Allah. Iedereen is ertoe verplicht; volwassenen en kinderen van beider kunne, of ze vrij zijn of slaaf. De hoeveelheid is vastgesteld en het voedsel is dat wat men het meeste gebruikt in dat bepaald land: Kaas, dadels, vlijgen, enz.

- Aan de slaven moet de meester de aalmoes geven, en aan de kleine kinderen is het de vader. Iemand is verantwoordelijk voor het geven van de aalmoes voor allen die onder hem staan, of gestaan hebben, ook al zijn ze op dit moment geen slaaf of geen kind meer. Het beste is om de aalmoes te geven op de morgen zelf van het feest.

Ook is het goed om die dag de vasten te verbreken vóór men naar de verzamelplaats gaat voor het gebed, wat niet opgaat voor het « Grote feest ». Maar zowel voor het Grote als het Kleine feest is het beter dat de gelovigen heen en terug een andere weg kiezen.

Literatuurlijst.

In alle handboeken en goede inleidingen over de Islam vindt men uiteenzettingen over de Ramadhan.

Hier onder volgen nog enkele nummers van « Comprendre » die gewijd zijn aan de Ramadhân of een aspect van de Ramadhan (uitg. Hommes et Migrations te Parijs).

Le jeûne du mois Ramadhan nr.1 door J.Dejeux.

Valeurs spirituelles du jeûne de Ramadhan nr.69 door J. Dejeux.

Jeûne et progrès économique nr.42 (serie saumon).

Cas de conscience posés aux Musulmans par le jeûne nr.68 (serie saumon)

Le jeûne du Ramadhan à l'épreuve en Tunisie nr.22 (serie blanc)

Le contenu politique des sermons radiodiffusés du Ramadhan à Damas nr. 82 (serie blanc).